

Відгук
Голова спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.054
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Михайлу ВІНТОНІВУ

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.133.054

у Київському університеті

імені Бориса Грінченка

доктору філологічних наук, професору,

завідувачу кафедри української мови

Факультету української філології,

культури і мистецтва

Михайлу ВІНТОНІВУ

Відгук

офіційного опонента **Бакум Зінаїди Павлівни**, доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету на дисертаційну працю Набок-Бабенко Юлії Сергіївни «Методика тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

1. Актуальність теми дослідження

Дисертація Юлії Сергіївни Набок-Бабенко є завершеною, цілісною науковою працею з актуальної лінгводидактичної проблеми, пов'язаної з тестовим оцінюванням. В умовах сучасної освітньої парадигми гостро постає питання щодо розроблення методики оцінювання компетентностей, оскільки у 2023 році Україна вдруге долучилася до Міжнародного дослідження якості освіти «PISA», що спонукає до перегляду оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв. Відповідно, важливим завданням сучасної школи – створення інноваційного вимірювання й оцінювання освітніх результатів, ґрунтованих на закономірностях, які усталилися в середній освіті загалом і профільній зокрема. Здобувачка слушно акцентує, що оцінювання компетентності – відносно новий процес в українській школі, з огляду на що

постала нагальна потреба в розробленні комплексного тесту – життєвого, сучасного – прийняттого для оновленої методики оцінювання компетентностей учнів ліцеїв.

Отже, актуальність опонованого дослідження Ю. Набок-Бабенко не викликає сумніву і вказує на відповідність його суспільним та освітнім запитам і зумовлена потребою подолання низки визначених у дисертації суперечностей між:

- об'єктивною потребою розроблення методики оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв та відсутністю стандарту профільної освіти й необхідних нормативних документів, які регламентували б освітній процес;

- змінами в системі освіти, зумовленими реформуванням, і об'єктивною неспроможністю реалізувати заплановане через війну й тривале дистанційне навчання, впродовж якого важливим стає не стільки розвиток компетентностей, скільки формування хоча б базових навичок;

- актуалізацією світових методик оцінювання компетентності й обмеженими можливостями для їхнього запровадження в Україні;

- потребою у створенні комплексу інноваційних завдань для оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв.

Про важливість і актуальність порушеної в дисертації проблеми свідчить те, що різні аспекти тестового оцінювання знань, умінь і навичок з української мови були предметом студіювання в науково-методичних працях лінгводидактів (Н. Гавриш, Т. Груба, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, С. Омельчук, В. Шкавро та ін), однак на сьогодні відсутнє спеціальне комплексне дослідження, присвячене методиці тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи та індивідуального плану аспірантки Київського університету імені Бориса Грінченка. Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 31 жовтня 2019 року)

у формулюванні «Методика тестового контролю навчальних досягнень учнів старших класів профільного рівня на уроках української мови», уточнено на засіданні вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка зі змінами у формулюванні «*Методика тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв*» (протокол № 9 від 26 жовтня 2023 року).

З огляду на сказане тема дисертаційної роботи Набок-Бабенко Юлії Сергіївни «Методика тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв» є важливою і актуальною, що водночас підтверджується її ґрунтовним теоретичним, методологічним та емпіричним наповненням, упровадженням результатів в освітній процес закладів загальної середньої освіти, а також апробацією на всеукраїнських і зарубіжних наукових заходах.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і результати, які подано в дисертації Ю. Набок-Бабенко, оцінюємо як теоретично, методично й емпірично виважені та достовірні, що ґрунтуються на використанні загальновизнаних методів дослідження, зокрема таких: **теоретичні:** аналіз, синтез, порівняння наукової літератури (психологічної, педагогічної, лінгводидактичної), законодавчих документів і методичних рекомендацій; класифікація, систематизація, порівняння, узагальнення теоретичних та емпіричних даних для обґрунтування та розроблення методики тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв; **емпіричні:** педагогічне спостереження за освітнім процесом, самоспостереження, самооцінювання, комплексне опитування, анкетування, тестування, бесіди з учителями та учнями, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), під час якого перевірялася ефективність методики тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв; **методи статистичного оброблення даних** методи математичної статистики для оброблення кількісних і якісних даних педагогічного експерименту.

Застосування доцільних для наукового пошуку теоретичних, емпіричних і статистичних методів дало змогу здобувачці реалізувати основні дослідницькі завдання й мету наукової роботи.

3. Оцінка змісту та завершеності дисертації

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання. Показовою є логічно вибудована структура й послідовне викладення змісту роботи, яка повною мірою відповідає меті і завданням проведеного дослідження. Пояснення базових понять дослідження достатньо аргументоване й підкріплене авторськими баченням.

Для виконання *першого завдання* (дослідити проблему тестового оцінювання здобувачів освіти як об'єкт теоретичного аналізу в педагогічній науці) дисертантка проаналізувала стан розробленості проблеми у психолого-педагогічній та лінгводидактичній літературі (підрозділ 1.1). Це уможливило дійти висновку, що оцінювання компетентності з української мови учнів ліцею потребує зміни формату тестових завдань, оскільки моніторинг запитань, пропонуваніх для зовнішнього незалежного оцінювання останніх років переорієнтовано на компетентнісну основу.

Схвальним є те, що Ю. Набок-Бабенко докладно аналізує нормативно-правові акти, у яких визначено пріоритетні орієнтири для формування, розвитку й оцінювання компетентності. Проаналізовані документи дають підстави стверджувати про появу нової системи оцінювання результатів освітньої діяльності учнів. Дисертантка переконливо доводить, що проблема оцінювання компетентності, складниками якої є, окрім знань, умінь і навичок, також ставлення, цінності, досвід, донині не розв'язана в лінгводидактиці.

Для комплексного аналізу проблеми розглянуто сегментизацію компетентності на уроках української мови. З'ясовано, що найбільш вивченими й експериментально перевіреними є комунікативна, соціокультурна, синтаксична компетентності. Очевидною є необхідність розроблення нових підходів і критеріїв до оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв з урахуванням засад компетентнісного підходу,

вимог освітнього законодавства України та світових тенденцій в оцінюванні компетентності.

У межах *другого завдання* (з'ясувати й уточнити сутнісні характеристики базових понять дослідження) Ю. Набок-Бабенко розглядає такі категорії: «компетентнісний підхід», «компетентність», «предметна компетентність», «ключові компетентності», «групи результатів», «оцінювання компетентності», «тест», «тестове оцінювання компетентності з української мови» (підрозділ 1.2). Вартісним є те, що авторка зосередила увагу на характеристиці стрижневого поняття роботи «предметна компетентність з української мови», яку потлумачує як надважливий складник усіх компетентностей учня ліцею, який являє собою комплекс знань про мовні одиниці, засоби вираження їх; уміння і навички реалізувати набуті знання в різних життєвих ситуаціях, а також уміння виявляти ефективну мовленнєву поведінку з урахуванням особливостей функціонування мовних засобів у текстах різної жанрово-стильової належності.

Доводить, що цілісна єдність і сформованість означених складників сукупно віддзеркалює предметну компетентність учнів ліцею як кінцевий результат опанування шкільного курсу української мови, передбачає узагальнення результатів наукових досліджень, що й сприяло встановленню основних видів оцінювання результатів навчання учнів: формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація та зовнішнє незалежне оцінювання, а також діалог/полілог як форма ведення ділових переговорів; письмова взаємодія, що передбачає різні види творчих робіт; робота з текстом, яка навчає аналізувати й критично осмислювати текстову інформацію різних видів та стилів. Обґрунтовано, що тестове оцінювання покликане визначити об'єктивний рівень навчальних досягнень учнів, сприяє своєчасному виявленню прогалин у знаннях і вміннях, повторенню та систематизації навчального матеріалу, встановленню рівня готовності засвоювати новий матеріал, формує вміння відповідально й зосереджено працювати тощо. За об'єктивністю, широтою й

швидкістю діагностування тестове оцінювання є найбільш оптимальним і перспективним для одержання ефективних освітніх результатів навчальної діяльності учнів ліцеїв.

З'ясування *третього завдання* (описати й проаналізувати типи, види, функції оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв засобами онлайн-платформ) (підрозділ 1.3). Авторка зазначає, що використання онлайн-тестів на уроках української мови в ліцеї має низку переваг і є перспективним для подальшого дослідження різноманітних функцій швидко змінюваних електронних ресурсів. Перевагою платформи також є можливість співпраці з колегами, що полягає в спільному проведенні тестувань та обміні завданнями. Можливості показу правильної відповіді одразу й додавання коментаря вчителя до кожного запитання дають змогу використовувати тест із навчальною метою: задля підготовки до інших форм контролю і для виконання роботи над помилками

Четверте завдання пов'язане з визначенням критеріїв та показників рівнів сформованості компетентності з української мови учнів ліцеїв. Вартісним є те, що обґрунтовані критерії та показники розроблено на засадах компетентнісного підходу з урахуванням вимог концепції «Нова українська школа» (2016), змісту оновленого Державного стандарту базової середньої освіти (2020), чинного стандарту базової і повної освіти (2011), міжнародного оцінювання якості освіти PISA та загальнодержавних освітніх вимірювань (ЗНО, НМТ), а також з урахуванням теоретичних здобутків лінгводидактив та освітянського досвіду. Встановлено, що оцінювання на матеріалах текстів різних жанрів і стилів є одним із пріоритетних у визначенні рівня сформованості предметної та розвитку ключових компетентностей.

П'яте завдання полягає в розробленні й обґрунтуванні методики тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв та експериментальній перевірці її ефективності. Позитивне враження викликає в тексті дисертації опис педагогічного експерименту, що передбачає поетапність упровадження й реалізацію тестового оцінювання

компетентності, доцільності типів тестових завдань, рівня складності, розроблення критеріїв оцінювання навчальних досягнень. На кожному з етапів, починаючи з першого, відбувалося діагностування знань через опитування й тестові завдання, пошук ефективних методів і прийомів не тільки щодо кількісного оцінювання знань, а й до якісного, аналіз навчально-методичного забезпечення із тестології й навчальних посібників із тестовими завданнями, здійснення вибірки валідних тестових завдань, їх трансформація. На другому етапі експериментального дослідження відбувалося поетапне підвищення рівня складності тестових завдань і залучення в освітній процес тестів компетентностей. Третій етап передбачав розроблення авторської системи тестів, що базувалася на різних українських текстах.

Одержані результати контрольних та експериментальних груп доводять, що учні ліцеїв, які навчалися за пропонованою методикою (експериментальні групи) на вищому рівні засвоюють навчальний матеріал як теоретичний, так і практичні вміння; добирають, розробляють, трансформують тестові завдання відповідно до того чи того розділу мовознавства.

В опонованій дисертації подано змістовні висновки до кожного розділу, що містять узагальнення відповідно до поетапного дослідження. Загальні висновки роботи узгоджуються із поставленими завданнями, сформульовані логічно й обґрунтовано. Додатки суттєво доповнюють основний зміст дисертації.

Отже, узагальнимо найбільш вагомні здобутки авторки:

- 1) визначено засадничі положення, що стали науковою основою для обґрунтування нової системи вимірювання й оцінювання результатів освіти, розроблення нових підходів і критеріїв до оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв з урахуванням засад компетентнісного підходу;
- 2) витлумачено зміст поняття «предметна компетентність з української мови» як надважливий складник усіх компетентностей учня ліцею, який являє собою комплекс знань про мовні одиниці, засоби вираження їх; уміння і

навички реалізувати набуті знання в різних життєвих ситуаціях, а також вміння виявляти ефективну мовленнєву поведінку з урахуванням особливостей функціонування мовних засобів у текстах різної жанрово-стильової належності; і, по-друге, як невід'ємний компонент змісту мовної освіти ліцейного курсу, що передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності та вміннями застосовувати відповідні знання у практичній діяльності за такими складниками: теоретичні знання з предмета; володіння мовними засобами в різноманітних навчальних та життєвих ситуаціях; мовна стійкість; комунікативно мовний досвід учня; усвідомлення і сприймання учнем ціннісних орієнтацій; прагнення до мовленнєвого самовдосконалення;

3) доведено, що для оцінювання компетентності з української мови в ліцях визначальними є такі основні види оцінювання результатів навчання учнів: формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація та зовнішнє незалежне оцінювання;

4) констатовано, що використання онлайн-тестів на уроках української мови в ліцеї має низку переваг і є перспективним для подальшого дослідження різноманітних функцій швидко змінюваних електронних ресурсів;

5) переконливими є результати розробленої методики, запропонованої в педагогічному експерименті, який було здійснено на базі 5 закладів загальної середньої освіти в різних регіонах України.

3. Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед у тому, що авторка вперше обґрунтувала теоретичні основи тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв; описала проблему тестового оцінювання здобувачів освіти як об'єкт теоретичного аналізу в педагогічній науці; з'ясувала базові поняття дослідження «оцінювання компетентності», «компетентність з української мови», «тестове оцінювання», «тест компетентностей» та уточнила змістове наповнення поняття «тестове оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв»; проаналізувала типи, види, функції тестового оцінювання компетентності з української мови

учнів ліцеїв; визначила критерії та показники рівнів сформованості компетентності з української мови учнів ліцеїв; створила систему тестових завдань для оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв; розробила методику тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Джерельною базою дисертації стали фундаментальні наукові праці українських та зарубіжних учених, закони, нормативно-правові акти України.

Отримані результати дисертаційної роботи Ю. Набок-Бабенко викладено в 15 наукових працях, із них 12 – одноосібні, 3 – у співавторстві. Зокрема 4 публікації розміщено в наукових виданнях, включених на дату опублікування до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б». В 11 публікаціях додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Варто зазначити, що в публікаціях вичерпно відображено проведене дослідження.

5. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження полягають у можливості застосування розробленої методики тестового оцінювання компетентності з української мови в ліцеях; у процесі навчання майбутніх учителів української; під час підготовки до міжнародних досліджень, що оцінюють компетентність, і загальнодержавних підсумкових тестів за певний етап здобуття освіти (ЗНО, НМТ).

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи високий науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень, обґрунтованість отриманих результатів, варто вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи, а також висловити окремі побажання.

1. Зауваження стосується змістового наповнення наукового апарату дослідження. У вступі закономірно вказано на важливість теми рецензованої дисертації, проте зв'язок із науковими програмами, планами, темами подано

дещо обмежено, оскільки відзначено лише, що дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи та індивідуального плану аспірантки Київського університету імені Бориса Грінченка. Акцентовано також на затвердженні теми дисертації, її уточненні на засіданні вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка зі змінами (с. 22 – 23). Актуальність дослідження увиразнилася б, якби здобувачка конкретизувала зв'язок із сучасними напрямками наукових педагогічних досліджень, уточнила зв'язок із чинними науковими програмами, темами, підтвердила номер державної реєстрації, термін виконання.

2. Логічним у дисертаційній праці є підрозділ 1.2., у якому здобувачка з'ясовує низку важливих для дослідження категорій: «групи результатів», «оцінювання компетентності», «тест», «тестове оцінювання компетентності з української мови». Однак, із нашого погляду, зміст роботи дещо переобтяжений загальновідомими термінами «компетентнісний підхід», «компетентність», розмежування термінів «компетенція» і «компетентність», які уже відстоялися упродовж тривалого часу в педагогічній та лінгводидактичній думці, незважаючи на різнотлумачення науковців.

3. У темі дисертації заявлено про методiku тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв, однак на сторінках дослідження Ю. Набок-Бабенко доволі часто говорить про те, що таке оцінювання відбувається на уроках української мови. Постає питання скорельованості теми і окремих позицій змісту дисертації. Адже пропонувані в педагогічному експерименті завдання можуть використовуватися і під час проведення елективних курсів, факультативів, у позакласній роботі тощо. Означена невідповідність дещо обмежує упровадження створеної методики, яка була апробована на базі 5 закладів загальної середньої освіти в різних регіонах України.

4. Дослідниця закономірно порушує питання структури компетентності (с. 51), оскільки для розуміння означеного поняття важливо розглянути його складники. Найбільш оптимальною визначає п'ятикомпонентну модель

І. Зимньої. З нашого погляду, в нинішніх реаліях доцільніше послуговуватися надбаннями українських та зарубіжних психологів, педагогів, лінгводидактів. А вже у сучасній методичній науці, освітніх нормативно-правових актах це питання ґрунтовно досліджено. Наприклад, в основу оцінювання Н. Голуб пропонує брати чотиривимірну структуру компетентності: *знання* (рівень володіння теоретичним матеріалом з української мови); *діяльність* (здатність застосовувати знання, уміння й навички в конкретних ситуаціях); *емоції та цінності* (ставлення особистості до себе та інших; регулювання емоцій, узгодження вчинків із моральними цінностями); *оведінка* (здатність до ініціативи й реалізації запланованого; самостійні рішення й відповідальність за них; усвідомлення й аналіз різних життєвих ситуацій). Про що, до речі, зазначає і Ю. Набок-Бабенко.

5. Дискусійним є висновкове твердження дисертантки про те, що для оцінювання компетентності з української мови **в ліцєях** визначальними є такі основні види оцінювання результатів навчання учнів: формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання. А також вказівка, що тестове оцінювання стає можливим завдяки функціям тестового оцінювання: контрольній, діагностичній, навчальній, стимулювальній, виховній, розвивальній, управлінській, корекційній та проєктувальній (с. 187). Під час захисту сподіваємося почути уточнення позиції дисертантки щодо тестового оцінювання не лише компетентностей, а й особливостей такого оцінювання учнів ліцєїв. Чи можуть означені види оцінювання використовуватися, наприклад, у базовій школі. Чим саме вирізняються виокремлені функції використовуваних тестів у профільній школі.

Висловлені зауваження, міркування щодо дисертаційної роботи Ю. Набок-Бабенко мають рекомендаційний характер, а тому не ставлять під сумнів отримані наукові результати.

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

7. Загальна оцінка дисертації

Зауваження, висловлені вище, мають дискусійний характер, не применшують наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи, яка рецензується.

Дисертація Юлії Сергіївни Набок-Бабенко «Методика тестового оцінювання компетентності з української мови учнів ліцеїв», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій її авторка отримала нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують наукове завдання, яке має значення для розвитку педагогічної галузі, зокрема для теорії та методики навчання української мови в закладах загальної середньої освіти, ліцеї зокрема.

Дисертаційна робота Юлії Сергіївни Набок-Бабенко відповідає тимчасовому порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її автор Юлія Сергіївна Набок-Бабенко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного
університету

Зінаїда БАКУМ